

Om vitenskapelig form: referanser og litteraturlister i semesteroppgaver

Torbjørn L. Knutsen

Man skal ikke skue hunden på hårene? Erfarne sensorer fnyser foraktelig når de hører dette, for i akademisk sammenheng gjelder det stikk motsatte prinsipp: For hver gang sensor tar en ny besvarelse fra bunken av uleste oppgaver, skaffer han seg først et inntrykk av besvarelsens utseende: Han lar blikket gli raskt over de første sidene. Han tar inn førsteinntrykk av de innledende sidenes form, referanser og noter. Han blar bakfra og tar et raskt øyemål av litteraturlista. Og hele tiden grovsorterer han oppgaven i hodet – plasserer den mentalt som god, gjennomsnittlig eller dårlig. Så begynner han å lese.

To til fire sekunder bruker kanskje sensor på å danne seg en forventning om hvor på skalaen oppgaven hører hjemme. Noen få sekunder skuer han hunden på hårene og gjør seg opp en mening om en oppgave som forfatteren kanskje har svettet blod over i like mange uker! De som synes dette er urettferdig og skremmende, blir trolig også skremt av følgende: At metoden virker. At sensor får forventningene oppfylt i rundt 95 % av tilfellene.

Det er kjent at det er et tett samsvar mellom formen på en sakprosatext og det analytiske innholdet. Når en sensor tar en ny oppgave fra bunken og raskt får et inntrykk av at den ser riktig god ut – at oppgaven har en riktig god form – vil han formulere forventninger om at oppgaven også har et riktig godt innhold.

At det er slik er godt kjent og allment akseptert. *Hvorfor* det er slik er gjenstand for debatt. Det vanligste argumentet er at flinke forfattere med oppmerksomhet og ryddig hode vil passe på at den teksten de skriver *både* har et godt argument *og* en god form. Studenter som ofte får A på semesteroppgavene sine vil være enig i 1) at god form er en indikator på oppmerksomhet og ryddig tanke, og 2) at en oppmerksom student med klar tanke sannsynligvis vil skrive en oppgave med godt innhold.

Studenter som stadig får D er tilbøyelige til å forkaste denne teorien. De vil hevde at sensor er forutinntatt; at det er urettferdig å gjøre seg opp meninger om oppgaven før han begynner å lese. Til dette er det bare en ting å si: At denne veiledningen er til dem!

De må absolutt lese denne veiledningens del I som gir en enkel beskrivelse av to typer akademiske referanser. De bør gå særlig nøye gjennom del II som viser en kort smakebit på en enkel akademisk tekst med god form. De bør pugge eksemplene i del III som går gjennom noen av de vanligste formene på referanser i akademiske litteraturlister. Og hvis de fremdeles ikke får A på semesteroppgavene sine, bør de studere nøyer den korte betraktningen i veiledningens del IV om forholdet mellom form i teorien og i og semesteroppgavens praksis.

I Hvorfor god form er viktig

Semesteroppgavens form er viktig – langt viktigere enn de fleste studenter er klar over. Denne veiledningen vil presentere noen tommelfingerregler for god akademisk praksis ved å rette søkelyset mot semesteroppgavens *referanser*.

Dette er enkelt. For det er i utgangspunktet bare to ting som er nødvendig å vite. For det første, at det er vanlig å skille mellom to typer referanser: 1) Opplysende referanser og 2) kildereferanser. Opplysende referanser er kommentarer eller klargjøringer og settes enten nederst på siden eller bakerst i teksten.¹ Kildereferanser er alltid etternavnet på en forfatter. Navnet følges av et årstall, og det hele omfattes av en parentes som er innskutt midt i teksten – som i eksemplet Aasheim (2005), nedenfor. Dette høres enkelt ut: En kildereferanse viser til en person og til en tekst som denne personen har skrevet. Likevel er det kildereferansenes form som denne lille veiledningen først og fremst skal dreie seg om.

For det andre, denne ”parentesmetoden” forutsetter at forfatteren presenterer en litteraturliste. Denne lista er noe av det første en sensor inspiserer, for den er en av de beste indikatorene på om forfatter har knekket den vitenskapelige koden eller ikke. Derfor er størsteparten av denne lille veiledningen viet til formen på denne litteraturlista.

II Eksempel på akademisk med referanser og litteraturliste

Den som ønsker å skrive gode semesteroppgaver bør vite like godt først som sist at det bare er én måte å lære god akademisk form på: og det er å lese gode akademiske tekster!

Slike tekster finnes lettest i fagtidsskrift. Fagartikler inneholder opplysende referanser (noter) og kildereferanser (parenteser med etternavn og årstall). De inneholder litteraturlister hvor forfatterne som det er referert til i teksten er satt opp i alfabetisk orden. En slik litteraturliste viser hva slags kilde den enkelte referanse viser til og hvor den kan finnes. I tillegg inneholder de fleste fagtidsskriftene en side eller to med klare retningslinjer for hvordan referanser og litteraturlister skal formuleres. Likevel er det mange studenter som ikke får tak i den akademiske koden. De trækker rundt i klasserom og korridorer år etter år uten å få med seg at i en litteraturliste er tittelen på *bøker* alltid er skrevet i kursiv, mens tittelen på *artikler* står i hermetegn.

Les den korte teksten på side 3, nedenfor. Den er tatt fra innledningen til NTNU-student Eline Aasheims (2005) diskusjon om sjansene for demokratisering i Irak.² Legg først og fremst merke til formen på referansene i tekst og litteraturliste.

¹ Dette er et eksempel på en fotnote – en opplysende referanse som gir leseren utfyllende kommentarer til noe som står i hovedteksten. Noen forfattere ønsker å sette slike referanser nederst på siden (som fotnoter); andre ønsker å sette dem bakerst i oppgaven (som sluttnoter). Begge deler er helt kurant. Det er forfatteren selv som bestemmer om hun vil sette de opplysende referansene i fotnoter eller sluttnoter.

² På innsiden av omslaget til *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift* – ja, på innsiden av omslaget i de fleste fagtidsskrift og på deres hjemmesider – finnes forfatterveiledninger med klare retningslinjer for hvordan referanser og litteraturlister skal formuleres. Her er nettsidens adresse:
<http://www.universitetsforlaget.no/servlets/content/redirect/?marketplaceId=200&languageId=1&contentItemId=726273>

Eline Aasheim:

Demokrati og demokratisering

Det 20. århundre var demokratiets og demokratiseringens tidsalder (Svensson 1997). Samuel Huntington (1991) viser at verden har opplevd tre bølger av demokratisering de siste drøye hundre årene. Den siste skyllet over store deler av verden i siste kvartal av det 20. århundre – over Øst-Europa, Asia, Afrika og Latin-Amerika. Midt-Østen ble imidlertid ikke omfattet av denne bølgen. Den arabiske verden er den eneste regionen hvor demokratiets kår synes å være forverret i senere år. Her har flere land blitt preget av mindre demokrati og mer autoritære regimer (Freedom House 2003). Fareed Zakaria (2003:136) oppsummerer utviklingen slik:

By the late 1980s, while the rest of the world was watching old regimes from Moscow to Prague to Seoul to Johannesburg crack, the Arabs were stuck with their corrupt dictators and ageing kings. In an almost unthinkable reversal of a global pattern, almost every Arab country today is less free than it was forty years ago. There are few places in the world about which one can say that.

Mens mange av verdens borgere i det 20. århundre altså har fått større politiske og sivile friheter, har araberne fått færre. Deres frihet er, som Mohamed Talbi (2000:5) sier, "the freedom to shut up".

En ny politisk situasjon oppstod imidlertid i Irak i kjølvannet etter den USA-ledede invasjonen våren 2003. Markerer denne invasjonen et brudd med det autoritære mønstret i landet? Vil Irak utvikle seg i demokratisk retning? Vil en demokratisering av Irak påskynde en demokratisering av hele den arabiske verden, slik president Bush hevder?

Litteratur:

Freedom House (2003) *Worst of the Worst 2003*. <http://www.freedomhouse.org/research/freeworld/2003/akessay.htm> (nedlastet 11-09-2004)

Huntington, Samuel P. (1991) *The Third Wave of Democratization*. Norman & London: University of Oklahoma Press

Svensson, Palle (1997) "Demokrati" i Østerud, Øyvind, Kjell Goldmann & Mogens N. Pedersen, reds. *Statsvitenskapelig leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget, ss. 39-41

Talbi, Mohamed (2000) "A Record of Failure", i Diamond, Larry, Marc. F. Plattner & Daniel Brumberg, *Islam and Democracy in the Middle East*. Baltimore, MD: The Johns Hopkins University Press, pp. 1-12

Zakaria, Fareed (2003) *The Future of Freedom*. New York, NY: W.W. Norton

Aasheim, Eline H. (2005) "Irak, mot Demokratisering?" *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift* 21(4): 362-392.

III Noen mer utfyllende praksiser for litteraturlister

Hovedregelen for litteraturlister er at referanser alltid skal vise til *forfattere*. Svensson (1997) er de første referansen i teksten ovenfor. Den viser til en artikkel av Svensson i *Statsvitenskapelig leksikon*. (Merk at referansen viser til tekstens forfatter og ikke til leksikonets redaktør). Legg også merke til hvordan kolon angir sidetall i tekstene til Zakaria (2003:136) og Talbi (2000:5). Bit videre merke i hvordan det korte direkte sitatet fra Talbi står i hermetegn i teksten, mens det lange direkte sitatet fra Zakaria er skilt ut og ”satt i blokk”.

Gå gjennom den korte litteraturlista. Vær oppmerksom på hvordan forskjellige kilder har forskjellig form – at for eksempel tittelen på bokkapitler og artikler (inkludert leksikonartikler) står i hermetegn mens tittelen på selvstendige tekster som bøker står i kursiv.

I nøden spiser fanden fluer. Referansen til Freedom House (2003) er unntaket som bekrefter regelen: her har det vært klin umulig å finne navn på noen forfatter. I mangel av forfatter er det institusjonen som må nevnes i referansen – men altså bare som en nødløsning. Legg forøvrig merke til Freedom House (2003) refererer til en internetadresse. Slike referanser skal legges så nær opptil bokreferansens form som mulig. I tillegg skal referansen inneholde opplysning om når kilden sist ble konsultert.

Nedenfor følger noen eksempler på hvordan referanser skal settes opp ved Institutt for sosiologi og statsvitenskap ved NTNU. Første linje i hvert eksempel viser hvordan en referanse skal se ut i oppgavens tekst. Andre linje viser hvordan denne referansen skal se ut i oppgavens litteraturliste.

Referanser for ganske vanlige bøker:

I teksten, skriv: (Mykle 1975)

I litteraturlista, skriv: Mykle, Agnar (1975) *Lasso rundt fru Luna*. Oslo: Gyldendal [1954]³

For redigerte bøker:

I teksten: (Gregor 1996)

I litteraturlista: Gregor, Thomas, ed. (1996) *A Natural History of Peace*. Nashville, TN: Vanderbilt University Press⁴

³ Formen på referansen til vanlige bøker er alle referansenes mor; alle andre referanser skal tilstrebe denne formen. Referanser i tekst ser stort sett klin like ut – også referanser til internetkilder. Det er i litteraturlista at formen varierer mellom forskjellige kildetyper.

Legg merke til at litteraturlisteeksemplet slutter med en klammeparentes – ”[1954]”. Dersom boka er gammel, er det vanlig å vise når førsteutgaven kom ut ved å legge til en klammeparentes med det opprinnelige utgivelsesåret. For klassikere er det vanlig å opplyse om utgivelsesåret i selve teksten også – (Hobbes 1999 [1651]). Hvis det refereres til flere publikasjoner av samme forfatter, er det vanlig å nevne forfatteren en gang og så vise til de forskjellige publikasjonene ved å bruke publikasjonsår atskilt med semikolon. Slik: (Mykle 1956; 1963; 1975). Dersom det vises til flere publikasjoner av samme forfatter fra samme år, angis de forskjellige publikasjonene med a, b, c, etc. Slik: (Mykle 1956a; 1956b).

⁴ Legg merke til ”ed.” etter forfatternavnet; dette antyder at Mr. Gregor Thomas er ”editor”. For norske bøker står det iblant ”red.” for ”redaktør”

For bøker som er skrevet av to forfattere:

I teksten: (Hagen & Sørensen 2001)

I litteraturlista: Hagen, Terje P. & Rune J. Sørensen (2001) *Kommunal organisering*. Oslo: Universitetsforlaget⁵

For bøker som er redigert av flere enn to forfattere:

I teksten: (White et al. 2005)

I litteraturlista: White, Brian, Richard Little & Michael Smith, eds. (2005) *Issues in World Politics*. London: Palgrave⁶

For ganske vanlige tidsskriftartikler:

I teksten: (Flensmark 2004)

I litteraturlista: Flensmark, Jarl (2004) "Is there an association between the use of heeled footwear and schizophrenia?" *Medical hypotheses*. 63 (4):740-47⁷

For kapitler i en redigert bok:

I teksten: (Russell 2005)

I litteraturlista: Russell, Alan (2005) "Trade, Money and Markets", i White, Brian, Richard Little and Michael Smith, eds. *Issues in World Politics*. London: Palgrave, pp. 39-58

For artikler i leksikon:

I teksten: (Borre 1997)

I litteraturlista: Borre, Ole (1997) "Velgeratferd", i Østerud, Øyvind, Kjell Goldmann & Mogens N. Pedersen, reds. *Statsvitenskapelig leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget, ss. 286-288⁸

For avisartikler:

I teksten: (Dypvik 2006)

I litteraturlista: Dypvik, Astrid S. (2006) "Den liberale venstresida", *Morgenbladet* 30.06.06⁹

⁵ Legg merke til at andre forfatter ikke står listet med etternavnet først. Legg også merke til at det går an å skrive "og" eller "&" mellom navnene

⁶ Her er det flere ting å legge merke til: Først, at ansvarshavende redaktør står først med etternavnet først. De andre redaktørene kommer etterpå – og de er listet med fornavnet (ikke etternavnet) først. Dernest, at "eds." kommer etter navnene – dvs. som en forkortelse for "editors". Endelig, dersom referansen inneholder tre eller flere forfattere, er det vanlig å skrive alle etternavnene ved første sitering i teksten, deretter holder det å gjengi ansvarshavende redaktør, etterfulgt av et al. (eller på norsk: m.fl).

⁷ Det er også helt kurant å angi bind og hefte for et tidsskrift ved å skrive i litteraturlista "hefte 4, bind 63, ss. 740-47" eller "vol. 63, nr. 4, ss 740-47". Formen 63(4):740-47 er imidlertid blitt stadig mer vanlig.

⁸ Leksikonartikler refereres m.a.o. som andre artikler – om henvisningen skal settes opp som til et tidsskrift eller en redigert bok, avhenger av leksikonets art. I gode leksika er artiklene alltid signert, som regel kun med initialer. Da er det nødvendig å bla opp i leksikonets forfatterregister (som regel finnes dette i leksikonets første eller siste bind) for å finne forfatterens hele navn. I eksemplet her er artikkelen signert "OB"; men forfatterregisteret på leksikonets side 303 viser at disse initialene står for Ole Borre.

⁹ Avisartikler skal, m.a.o. følge formen til andre artikler. De skal refereres til med journalistens navn – i så stor grad som mulig. Dersom det ikke er nevnt hvem som har skrevet artikkelen, skal avisa selv føres opp som forfatter. Slik: *Economist* (2006) "The battle for Latin America's soul", 379(8478):11.

For offentlig publikasjoner:

I teksten: (NOU 2003:25)

I litteraturlista: NOU 2003:25 *Ny lov om universiteter og høyskoler*. Oslo: Utdannings- og forskningsdepartementet.

For masteroppgaver, hovedoppgaver eller doktoravhandlinger:

I teksten: (Valen 2004)

I litteraturlista: Valen, Harald B. K. (2004) *Engler med skit på vingene? En diskursanalytisk studie av rekeindustriens praktisering av etikk, med utgangspunkt i bruk av fosfat i produksjonen av dobbeltfrosne, pillede reker*. Masteroppgave. Institutt for organisasjons- og ledelsesvitenskap: Universitetet i Tromsø

Internettkilder

I teksten: (Dypvik 2006)

I litteraturlista: Dypvik, Astrid S. (2006) "Den liberale venstresida" *Morgenbladets* nettutgave, hentet 15.07.06 fra <http://www.morgenbladet.no/apps/pbcs.dll/article?AID=2006106300017&NL=1>.¹⁰

IV Etterord til ettertanke

Hvis A-studentene har rett, er god form (operasjonalisert ved et ryddig og feilfritt referansesystem) en pålitelig indikator på ryddig tanke. I så fall burde det være enkelt for alle å svinge seg inn i A-studentenes rekker: Det dreier seg rett og slett om å lære kodene for akademiske litteraturlister. Og det er ganske lett.

Teorien er litt mer komplisert. For det følger av A-studentenes argument at selv om det er et nært forhold mellom form og innhold i semesteroppgaver, så er ikke dette forholdet noen årsaksforhold. Relasjonen mellom dem er dessuten spuriøs. Form og innhold er begge forbundet med en felles bakenforliggende faktor: Klar tanke. Dette innebærer at den som har et klart og godt argument i hodet, lett vil kunne gi argumentet en god og ryddig skriftlig form. Men det innebærer også at den som har et uryddig argument i hodet og gjør seg flid med presentasjonsformen, ofte vil tvinges til å arbeide mer med både empiri, kilder, analyse og språklig presisjon. Arbeidet med å forbedre oppgavens form skjerper m.a.o. både oppmerksomhet og analyse – begge deler er nødvendige egenskaper for den som ønsker å skrive gode semesteroppgaver.

God form alene garanterer altså ikke akademisk suksess. Det er bl.a. også nødvendig å ha noe å si. Hvis streben etter god form også skjerper den klare tanken, legges imidlertid også de nødvendige betingelsene til rette for godt akademisk arbeid. Dessuten: God form øker forventning og velvilje hos leseren og fører, i henhold til D-studentenes eget argument, til en gunstig forhåndsdom hos sensor.

¹⁰ Tommelfingerregelen for internettkilder er enkel: Legge deg så nær opp til formen på vanlige bøker og artikler som mulig. Let først etter et personen som skrev den aktuelle teksten. I teksten settes vedkommende opp i en vanlig parentesreferanse – opplysninger om nettadressen har ingenting i teksten å gjøre. Det er i litteraturlista at internettadressene står. Her skal også noteres datoen for når den aktuelle teksten ble lastet ned – enten bakt inn i teksten som i eksemplet her, eller i en egen parentes til slutt som i eksemplet på s. 3).